

A Szovjetunió történelmi szerepéről

PACH ZSIGMOND PÁL

A mai napon a nagy orosz Októberre emlékezünk. 1917 októberére, amikor az Auróra páncélos cirkáló hatalmas hajóágyúi lassan a Téli Palota felé fordultak, — amikor felfegyverzett munkásokkal, frontról visszaáramlott katonákkal és matrózokkal zsúfolásig telt teherautók száguldottak Pétervár utcáin, — amikor a Téli Palota teljes szélességében megindult a világtörténelmi roham. Látjuk a hajdani nemesi leánynevelő intézet, a Szmolnij épületét, felidézük Lenin energikus mozgását, — a Nagy Októberi Szocialista Forradalom jól ismert, képekről, filmkockákról és olvasmányokból úgyszólván személyes élménnyé vált jeleneteit.

Mindennek immár fél évszázada. Egész emberöltő. Az események azonban éppen az idő mércéjén méretnek meg igazán. A kortárs elől néha az epizódok eltakarják az egészet. S ami még fontosabb: a következmények felmérése csakis a későbbi nemzedékeknek adatik meg. A valóban nagy történelmi események, amelyek az emberiség sorsát alakítják, minél inkább múlik az idő, annál jobban hatnak, — annál többet mondanak a jelen számára. A fél évszázada volt orosz Október jelentősége ma sokkal világosabb, mint három évtizeddel ezelőtt. A Téli Palota előtt eldördülő fegyverek robaja történelmileg egybeolvad a sikeresen célbaért csodálatos Vénusz-rakéta fellövésének dübörgésével.

I.

De amikor fölmérni próbáljuk az első szocialista forradalom roppant következményeit, aligha tekinthetünk el attól, hogy előzményeiről is szóljunk: arról az útról, amely hozzá vezetett.

Közvetlenül is erre ösztönöz az a véletlennek tűnő jelkép — amely azonban a történelmi fejlődés szükségszerűségét fejezi ki —, hogy az Októberi Forradalom ötvenedik évfordulóját csaknem egyidejűleg ünnepeljük a Tőke I. kötete megjelenésének századik évfordulójával. Együtt emlékezünk Marx és Lenin nevére; történeti egységében idézzük fel a szociális forradalom tudományos előrelátását és első gyakorlati megvalósítását.

Az elmélet és a gyakorlat, a tudomány és a valóság olyan szerves, eltephetetlen kapcsolatát, kölcsönhatását tükrözi a szocialista eszme és a munkásmozgalom egyesült útja az utolsó évszázadban és félszázadban, amilyenre nem volt még példa az addigi világtörténelemben.

Marx az árutermelés, kiváltképpen a tőkés árutermelés objektív fejlődésének, konkrét valóságának több évtizedes elmélyülő tanulmányozása után jut el a Tőke első kötetében a kapitalizmus belső ellentmondásainak, antagonisztikus jellegének mindenoldalú feltárásához, a tőkés termelés történelmi

tendenciájának felismeréséhez, a kapitalista rend forradalmi megdöntése, a „kisajátítók kisajátítása” szükségszerűségének tudományos bizonyításáig.

Lenin újabb évtizedek kutatásait gyümölcsöztetve, eredményeit a gyakorlatlaltal újból és újból szembeesítve, a gazdasági viszonyok alakulását, az osztályok mozgását rendkívüli gondossággal elemezve mutatja ki, hogy a XIX—XX. század fordulóján a kapitalizmus világrendszere, *saját* törvényszerűségei értelmében, legfelsőbb, utolsó stádiumába lépett, — amikor fejlődésének haladó, felemelkedő tendenciája már végképp kimerült, — amikor a szocialista forradalom elméleti szükségszerűsége közvetlen gyakorlati feladattá vált, — méghozzá először nem a tőkés fejlődés élén járó nyugati országokban (ahogy ezt korábban Marx gondolta), hanem Európa keletén, ahol a világ-imperializmus láncolata a leggyengébbnek mutatkozott, a társadalmi ellentmondások a legsűrűbben tömörültek, a forradalmi kitörések a legélesebbnek ígérkeztek.

És a Nagy Októberi Szocialista Forradalom meggyőző erejű történeti bizonyosságát nyújtotta a marxi-lenini elemzés tudományos megbízhatóságának.

Ha a XX. század elején a kapitalizmus rendje még megingathatatlanlalt látszott; ha 1917 előtt, amíg meg nem alakult a világ első munkáshatalma, sokan, akik felismerték ugyan a tőkés viszonyok igazságtalanságát — embertelenségét, mégis kételkedtek abban, hogy lehetséges a modern társadalomnak valamilyen más formája; ha az 1917 február—októberi hónapokban sem magában Oroszországban, sem más országokban — Lenin és a bolsevikokon kívül — úgyszólván senki sem tartotta lehetségesnek a proletariátus oroszországi győzelmét, — akkor a Nagy Októberi Szocialista Forradalom a maga gyakorlati tanúságtételével bebizonyította, hogy a kisajátítók kisajátításának, a dolgozók győzelmének elnyomóik felett igenis megvan a reális lehetősége; hogy kizsákmányolás és nyomor, uralom és szolgaság nem örök rendje az emberiség életének — miként annak látszott évezredekén át —; hogy az emberiség meg kell, hogy induljon és meg is indulhat azon az úton, amely új, igazi történetéhez vezet.

Az utolsó évszázadban és félszázadban minden gondolkodó ember méltó elismeréssel adózik a *természettudományok* hatalmas eredményei előtt, azok különböző ágaiban az emberi elme és alkotóerő csodálatos találmányai és felfedezései előtt, különösen korunk természettudományos-technikai forradalmának rohamos előrehaladása előtt. De nem kevesen vannak köztük olyanok, akik a természettudományos-technikai fejlődés egyre magasodó csúcsaira szegezve-korlátozva tekintetüket, vállvonogatva vagy éppen szkeptikusan ítélik meg a *társadalomtudományok* lehetőségeit, mint amelyek kevésbé képesek szabatos, egzakt, a gyakorlatban alkalmazható eredmények elérésére, kevésbé képesek a világ formálására. Az ilyen nézetek vagy hangulatok azonban aligha vetnek számot a leglényegesebbel, — az utolsó évszázad, az utolsó félszázad legnagyobb történelmi tanulságával. Azzal, hogy Marx és Lenin — felhasználva mindazt, amit a társadalomtudomány java megelőzőleg és korukban produkált — az emberi *társadalom* fejlődéstörvényeinek kutatásában olyan felfedezésekhez és megállapításokhoz jutottak el, amelyekre emberként és tudósként méltán lehetünk éppoly büszkék, mint a *természeti* törvények kutatásában elért óriási eredményekre; hogy a marxista társadalomtudomány elvei és következtetései az utolsó évszázad-félszázad során olyan anyagi erővé váltak, amelynek gyakorlatformáló képessége felér az emberi elme bármely más területen elért vívmányaiéval; s nem utolsósorban azzal, hogy éppén a marxista tudományt

valósággyá váltó szocialista társadalom biztosíthatja, hogy a természettudományos-technikai haladás hatalmas vívmányai ne az embertelenedést, hanem az embert, ne a pusztulást, hanem a fejlődést, ne a háborút, hanem a békét szolgálják.

Ha most itt a Nagy Október 50. évfordulóját ünnepeljük, helyénvalónak tűnik, ha először Marx és Lenin tudományos teljesítménye előtt, a marxizmus-leninizmus tudománya előtt tisztelgünk, — ama tudomány előtt, amelynek alkotó művelése Lenint képessé tette, hogy nagyonis reális értelemben adekvát választ adjon azokra a kérdésekre, amelyek elé a XIX — XX. század fordulóján kibontakozó új helyzet az emberiséget világszerte állította, — képessé tette, hogy eljusson ahhoz a tökéletesen egzakt következtetéshez, amely 1917. október 25.-ének eseményeiben öltött testet.

2.

A bolsevik párt politikai nagysága, politikai vezetésének nagyszerűsége — írta Gramsci nem sokkal a Nagy Október után — abban rejlett, hogy át tudta vezetni a forradalmat az elmélet fázisából a gyakorlat szakaszába, össze tudta kapcsolni a tudományos elméletet a tömegek kollektív alkotásával, teremtő erejével.

Ha ez az összekapcsolás záloga volt a forradalom előkészítésének és sikeres megvívásának, nem kevésbé volt reá szükség az új típusú államrend megszilárdulására, az intervenció és a polgárháború leküzdése után, — amikor Szovjetország, mint első és egyetlen szocialista ország, rendkívül bonyolult körülmények között, óriási áldozatokat és nélkülözéseket vállalva, fogott hozzá a szocialista építés alapvető elméleti és gyakorlati problémáinak megoldásához. Hiszen ne feledjük el: a marxi-lenini tudomány addigi eredményei megvilágították ugyan a proletárforradalomhoz vezető utat, de a győzelem *után* követendő út még nemcsak járatlan-próbálatlan, hanem — néhány zseniális megsejtéstől eltekintve — ismeretlen-tisztázatlan volt; magáról a szocialista társadalmi rendről még csupán a legáltalánosabb alapelvek állottak — állhattak — rendelkezésre; s kiváltképpen homály borította a továbbhaladás útvonalát egy olyan nemzetközi helyzetben, amikor a világforradalmi folyamat győzelmes kiszélesedésére (eltérően attól, ahogy erre Lenin és a bolsevikok Októbert követlenül követően még számítottak) egyelőre nem kerülhetett sor.

A szocializmust olyan országban kellett felépíteni, ahol a magas fejlettségű ipar körzetei, a tőkés civilizáció központjai mellett messze túlsúlyban voltak a technikailag és gazdaságilag elmaradott parasztgazdaságok, sőt ott terpeszkedtek a nyomor és hátramaradottság széles vidékei is, ahol még feudális, sőt feudalizmus előtti viszonyok uralkodtak. Olyan országban kellett felépíteni, amelynek, hatalmas potenciális lehetőségei ellenére, a földesúri-burzoá rend által hagyományozott társadalmi termelőerői egészében véve fejletlenek voltak, s ez átvett termelőerőket is jelentős részben lerombolta az imperialista háború, majd a polgárháború. S a szocialista rendet nem baráti országok szomszédságában, hanem ellenséges országok környezetében, az ellenséges világgal szemben kellett felépíteni, — olyan nemzetközi helyzetben, amikor a burzoá kormányok politikájának egyik fő meghatározója, a blokád és az intervenció kudarca után is, a proletár állam megfojtása volt és maradt.

Hogy a szovjethatalom megbirkózott ezzel a történelmileg példa nélkül álló feladattal, hogy két évtized alatt termelőerői megsokszorozódtak és az

iparilag legfejlettebb modern államok közé emelkedett, — mindezt csak a szocialista rend, az új típusú termelési-társadalmi viszonyok tették lehetővé, amelyek hihetetlenül gyorsan mozgósították és aktivizálták a hatalmas európai és ázsiai ország potenciális erejét: gazdag *természeti* erőforrásait, amelyek a régi rend idején nagyrészt kiaknázatlanok maradtak, s óriási *társadalmi* erőforrásait, amelyeket a régi rend lebéklyózott s mintegy börtönbe fogva tartott.

A felszabaduló, feltáruló társadalmi erőforrások sorából hadd ragadjuk ki ezúttal ismét a szocialista forradalmat követően megújuló, a marxizmus-leninizmus módszereit alkalmazó társadalomtudományok szerepét. A forradalom után nem kevesebbről volt szó, mint a szocialista társadalmi rend elméletének megteremtéséről, kidolgozásáról. S ez nem pattanhatott ki teljes fegyverzetben egyes elhivatottak fejéből — mint később a személyi kultusz éveiben feltüntetni próbálták —, hanem egész tudományágak munkásainak erőfeszítése, kutatómunkája és vitái nyomán épült, formálódott. Ha a Nagy Október tanulságaiból akarunk meríteni, nem utolsósorban a forradalmat követő első évtized felpezsdülő társadalomtudományi kutatásainak forrása fölé kell hajolnunk. Olyan évek voltak ezek, amikor tudományban és művészetben feszítő erőként hatott a felismerés, hogy az emberiség új korszaka indul, hogy művészetben és tudományban sem elég többé a régi, a konvencionális. A születő szocializmus éppen ezért egyet jelentett az új tartalomhoz kapcsolódó új formák keresésével, új módszerek alkalmazásával, a szellemi frissességgel új alkotó légkörrel. A költészetben Majakovszkij, a filmművészetben Eizenstein és Pudovkin fejezte ki ezeket a tendenciákat, és nem véletlen, hogy a Szovjetunióban kísérletezett ragyogó eredményekkel az új, a modern színház. Ugyanebből a termőtalajból sarjadzott ki a társadalomtudományok számos új törekvése is, — nem is szólva a természettudományokról.

Tulajdonképpen még fel sem tártuk eléggé a tudományszakok széles körére terjedő új kezdeményezések történetét. De milyen meggyőző és közvetlen tanulságokkal szolgáló például a közgazdaságtudomány fellendülése, ma már bizvást mondhatjuk, évszázadra utat mutató új eredményeinek megalapozása. Gondoljunk a húszas években lezajlott közgazdasági vitákra, amelyek a szocialista gazdaságfejlesztés stratégiája körül bontakoztak ki. Ezek a viták olyan maradandó elméleti értékeket teremtettek, mint az átfogó népgazdasági tervek alapján történő gazdálkodás rendszere. E viták a tervgazdálkodás két típusát rajzolták fel: azt, amelyet ma — rövidség kedvéért — centralizált modellnek nevezünk, és a szocialista országok többségében a gazdaságirányítás mechanizmusaként mindeztideig alkalmaztunk, most azonban már átalakításra érettnek ítéltünk, — valamint azt is, ami a piac és az értéktörvény fokozottabb szerepével számol, s éppen mostanában kerül bevezetésre egyik vagy másik változatában. Ezekben a vitákban és a vitákat megalapozó szívós kutató-elemző munkában születik meg a közgazdaságtudománynak az a később világszerte teret hódító ágazata, az ekonometria, amely a társadalomtudományokon belül mintegy utat tör a matematikai módszerek alkalmazása irányában; s ekkoriban készítik el a gazdasági növekedés első matematikai modelljeit, amelyek ma is a tudományos frissesség és újszerűség jegyeit viselik.

Szerfölött sokrétű a kezdeményezés, lenyűgözően gazdag az elméleti és gyakorlati tapasztalat, amely a Szovjetunióban a szocialista építés során a húszas-harmincas években felszínre került, felhalmozódott. Éppen e történelmi tapasztalatok teljes feltárása biztosítja, hogy azok nem válhatnak kanoizált tétellé, nem merevedhetnek szinte helytől-időtől független érvényű

dogmává, — miként egy ideig, a személyi kultusz légkörében, tekintettünk rájuk. A születő szocialista tartalmú társadalomtudományok elméleti eredményeinek legnagyobb értéke éppen abban állt, hogy a gyakorlat jelenségeit, szükségleteit elemezve, az adott kor, az adott helyzet feladataira keresték a marxista választ, — hogy számot vetettek a különböző lehetőségekkel és megfogalmazták a különféle lehetséges megoldásokat.

S a közgazdaságtudomány által javasolt megoldások közül végülis választott gazdaságfejlesztési koncepció és tervgazdálkodási szisztéma — amely a húszas évek végétől épült ki és vált gazdasági gyakorlattá — eredményeivel rendkívüli hatást gyakorolt az egész világra. Minden siker, amit a szovjet-hatalom elkönnyelhetett, azt bizonyította, hogy a marxizmus-leninizmus gyakorlatot formáló elméleti tanítás; hogy a kapitalista rendszerrel szemben, amely éppen a Szovjetunió első öt éves tervének időszakában történetének legmélyebb válságát élte át, igenis van egy modern, életképes alternatíva, amely megoldást nyújt a kapitalizmuson belül megoldhatatlan problémákra.

3.

De nemcsak a Szovjetunió példája, létezésének és fejlődésének tanulságai bizonyítottak. Az elért sikerek nyomán a Szovjetunió állami léte egyre nagyobb gazdasági, politikai és katonai erőt testesített meg, ami azt jelentette: létrejött az ütőképes anti-imperialista nagyhatalom, amely hathatós segítője a világ haladó és forradalmi mozgalmainak, veszedelmes ellenfele minden hódító, a társadalmi-nemzeti haladást és felszabadulást gátló-fenyegető erőnek.

Ennek a tények a történelmi jelentősége akkor vált igazán világossá, amikor a Föld egyhatodán megdőntött, egyeduralmában megcsorbított tőkés világrendszer válsága különösen felfokozta a kapitalizmus fejlődésével szűkszerűen együttjáró elembertelenedési folyamatot, és a fasizmus uralomra-jutásához vezetett Németországban s Európa jónéhány más államában is. A fasizmus éppen azt a történelmi szituációt fejezte ki, amikor a kapitalizmus hagyományos, többé vagy kevésbé liberális formái immár képtelenek arra, hogy a tőkés rend fennmaradását biztosítsák, a kisajátítók kisajátításának fenyegetését elhárítsák. A burzsoá demokráciának a fasiszta diktatúrával való felváltása — amelyet a nem-fasiszta tőkés államok befolyásos elemei nemcsak eltűrttek, hanem iránta nem ritkán rokonszenvet tanúsítottak — döntően azt a célt szolgálta, hogy a szocialista forradalom folyamatának gátat vessen; egyben olyan nemzetközi légkört teremtett, amelyben a határok és megállapodások megsértése, más államok eltörlése úgyszólván mindennapos jelenséggé vált.

A világot az a tényleges veszély fenyegette, hogy a fasizmus megszilárdítja és kiterjeszti barbár „Neue Ordnung”-ját, hosszú időre visszaveti az emberiség haladását, sokmillió meggyilkolása után újabb milliókat pusztít el; a megmaradóknak pedig tönkresilányítja azokat az értékeket, amelyeket civilizáció és humanitás teremtett, amelyekért élni, embernek lenni érdemes, amelyek az emberi létezés alapvető és megkülönböztető attribútumai.

Az, hogy sikerült elhárítani az emberiség történetének ezt a szörnyű csődjét, elsősorban a Szovjetunió létének: anyagi-katonai erejének és a szovjet nép erkölcsi erejének köszönhető.

A második világháború persze korántsem volt győzelmek diadalmenete a szovjet fegyverek számára. A kezdet súlyos kudarcainak, az ezeket előidéző

kül- és belpolitikai okoknak kutatása-elemzése a mai szovjet történettudomány-
nak éppen egyik központi kérdése.

Mindez azonban nemhogy elhomályosítja, hanem még jobban kiemeli az
alapvető tényeket. Az a súlyos csapás, amely 1937-ben érte a hadsereget — a
vezető káderek tömeges eltávolítása, letartóztatása révén —, az az ekként elő-
állott helyzet, hogy a háború kezdetén a tiszteknek mindössze hét százaléka
rendelkezett a megfelelő képezéssel, s 1941 nyarán a parancsnokoknak mint-
egy háromnegyede egy évnél rövidebb ideig működött beosztásában, még
jobban kiemeli a szovjet katonai vezetők hadművészetének jelentőségét, hiszen
ezt a háború közben, súlyos kudarcon okulva kellett kifejleszteniük, elsajá-
títaniuk. Az a tény, hogy a törvénytelen, koholt vádakon alapuló megtorlások
— ezek a szocialista rend lényegétől, szellemétől merőben idegen cselekmények —
éppen a háború előtti években sűrűsödtek, még jobban kiemeli annak az erő-
feszítésnek az alapvető, megtörhetetlen, a szocialista rend lényegéből sarjadó
rugóit és lenyűgöző méreteit, amelyet a szovjet nép a frontokon, de a hát-
országban is kifejtett.

A Nagy Honvédő Háború gigászi küzdelmeiben a szovjet nép teljesítette
nemzeti feladatát, hogy szocialista hazáját a fasiszta megszállóktól felszaba-
dítsa, — eleget tett internacionalista kötelességének, hogy a fasiszta barbárság
uralmának veszélyét a népekről elhárítsa.

A zsarnok fegyverletételéig vezető út döntő szakasza — ezt a történet-
kutatás minden újabb eredménye újabb bizonyossággal erősíti — az volt, amely
a volokalamszki országúttól a Reichstagig vezetett. Itt, ezen az úton, ezen a
véráztatta, koncentrációs táborok kapuit megnyitó, testeket és lelkeket szabá-
dító úton ismerszett meg, bontakozott ki új fénnnyel s erővel a Szovjetunió
történeti szerepe, történelmi missziója.

4.

1945 tavasza-nyara nemcsak a fasiszta tengely szétzúzását, a második
világháború befejezését hozta. Történelmi sorsforduló volt ez egy sor európai
és ázsiai ország, köztük hazánk számára. Az Október szülte szovjethatalomnak
a faszizmus feletti ragyogó győzelme — ami Hitlerrel együtt a magyar fasizmust
is porba sújtotta — adta az oxigént saját, Október nyomán egyszer már meg-
kezdett, akkor megvert, de elfojthatatlan forradalmunk tüzének új fellángolá-
sához. Október ünneplése éppen ezért saját történelmünk utolsó félszázada
minden haladó, előrelendítő törekvésének és áldozatának ünneplését is jelenti.
Saját, keservesen megszenvedett forradalmunkét.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom vezette új szakaszához a ma-
gyar munkásmozgalmat, amely XX. századi nemzeti történetünk szerves és
éppen legfőbb alkotóeleme. Már az orosz forradalom híre új ösztönzéseket nyúj-
tott a forradalmi szocialistáknak, akik a munkásosztály régi pártjának, a
Szociáldemokrata Pártnak opportunistákkal vezetésével szakított, az első világ-
háború végén eljutottak a szocialista forradalom célkitűzéséhez, de önmaguk-
tól nem jutottak el a forradalomhoz vezető út felismeréséig. Ehhez a döntő
lökést a Nagy Október magyar szemtanúi és harcosai adták. Soraikból kerül-
tek ki azok, akik közvetlenül megismerhették Lenin eszméit, kezdeményezték
a Kommunisták Magyarországi Pártjának megalapítását.

A párt a magyar népből, a forradalommal terhes magyar társadalomból
született, — ahol évszázadok óta földért kiáltott a magyar paraszt, — ahol a

magyar és külföldi monopolizáció kettős igáját nyögte a magyar munkás, — ahol a nemzetiségi elnyomás bilincsei csörögtek, — ahol egyszerre várt megoldásra megannyi súlyos ellentmondás. De a párt egyben a Nagy Októberi Szocialista Forradalomból született, — amely Oroszországban mindezekre a kérdésekre már megoldást mutatott, — amely példájával meggyorsította a magyar társadalmi-politikai fejlődést. Ilyen értelemben a magyar kommunista párt a Nagy Októberi Szocialista Forradalom gyermeke.

Mióta forradalmi munkásmozgalom létezik, a tőkés rend apológái — akik nem akarják és nem is tudják megérteni az általuk védelmezett rendszer halálra ítélt voltát — úgy akarják kompromittálni e mozgalmat, hogy a szocialista eszmék és forradalom importjáról beszélnek. Évtizedeken keresztül hangoztatták, hogy a forradalom nem magyar talajból sarjadt, — hogy idegen test, amelyet mesterségesen ültettek csak át.

Külföldi eszmék importjáról van itt szó? Természetesen erről is! S büszkén vallják a magyar forradalmárok, hogy ők voltak azok, akik ezeket a „külföldi” eszméket átvették, közvetítették, hozták Magyarországra. Ne feledjük: a haladás ellenségei ugyanilyen „importtal” vádolták már a magyar jakobinusokat vagy Petőfit is. S ők is, joggal, büszkén vállalták, hogy koruk legszemből és legszentebb „külföldi” eszméin, a „szabadság, egyenlőség, testvériség” francia eszméjén, a forradalom francia példáján nevelődtek; azt — ha úgy tetszik — importálták. A magyar történelem fejlődését mindig a társadalmi haladás legfejlettebb nemzetközi tanainak „importja” termékenyítette meg és vitte előre: a korai feudalizmus kereszténységétől, a polgári forradalom eszméin át, a kommunista elmélet és a szocialista forradalom tanításáig! De ezek az eszmék és tanok csak a magot jelentik, s a mag sohasem csírázik ki, soha nem terebélyesedik hatalmas fává, ha nincs meg számára a talaj!

Rendkívül sokan vonták kétségbe annak idején a kereszténységet, mint a magyar néptől idegent, s próbálták Gellérttel együtt a Dunába ölni. De a kereszténység, a kifejlődő feudális osztályrend számára akkor már megérett a magyar társadalom talaja, s ezért győzedelmeskedett is. Rendkívül sokan vonták kétségbe annak idején a francia forradalom eszméit, mint a magyar néptől idegen „import-árut”, s próbálták megölni, mint Martinovicst, Hajnóczit, mint a 48-as tábornoikat. De a felvilágosult polgári eszmék, a polgári átalakulás számára akkor már megérett a magyar társadalom talaja, s ezért győzedelmeskedett is.

Hiába vonták kétségbe a marxizmus tanításait, a szocialista forradalom eszméit, és nyilvánították idegennek, — hiába kísérelték a kommunisták ezreinek kivégzésével megölni, kiszakítani a magyar népből: nem járt és nem is járhatott, sohasem járhat sikerrel, — mivel a szocializmus számára megérett a magyar társadalom talaja: ezért győzedelmeskedett is, ezért leverhetetlen.

Az orosz Október nyomán 1918 és 1919 magyar októbere és márciusa tette lehetővé, hogy a magyar forradalom erői felkészülhessenek, s élni tudjanak azzal a lehetőséggel, amely az orosz Október újabb ajándékeként 1945 tavaszán feltárult előttünk. Így a felszabadulás óta elért minden demokratikus és szocialista vívmányunk egyben a Nagy Októberi Szocialista Forradalom dicsérete is.

S e vívmányok valóban meggyőző erejűek. A felszabadulás óta eltelt időszak ma már annyi idő, amennyit a Horthy-rezsim a két világháború között megélt. Akkor nem egészen egyharmaddal növekedett az ipari termelés, most megötszöröződött. Akkor évente alig több mint 1%-kal nőtt a nemzeti jövede-

lem, *most* ennek átlagosan nyolc-tízszeresével. *Akkor* 8 millió lakosból 3 milliót tett ki az agrárproletárok és törpebirtokosok száma, s az ipari munkanélküliség a konjunktúra éveiben sem csökkent százezer alá. *Most* mindez eltűnt a magyar életről, és történelmünk lapjain él csupán.

5.

A szocialista szovjetállamnak a fasizmus ellen vívott felszabadító harcai nyomán — hazánkhoz hasonlóan — számos európai és ázsiai ország előtt nyílt új lehetőség saját forradalmuk véghezvitelére. Azokban az európai országokban, amelyeket a szovjet hadsereg szabadított fel, a nép a maga kezébe vette sorsát, megdöntötte a hitleristákkal paktáló földesurak és tőkésék rendjét. Létrejötték a népi demokráciák; a szocializmus kilépett egy ország keretei közül és világrendszerre vált.

A szocialista világforgómozgás győzelmes kiszélesedése, a szocialista fejlődés nemzetközi sikerei bebizonyították, hogy Október valóban új világtörténelmi korszak kezdetét jelenti, kezdetet, amelyet a kapitalizmus uralmi szférájának állandó és feltarthatatlan zsugorodása követ. Félévszázada jött létre az első szocialista hatalom. Még negyed százada sincs, hogy Európában és Ázsiában újabb és újabb népek léptek erre az útra. S még egy évtizede sincs, hogy a szocialista rend már az amerikai kontinensen is megvetette lábát.

A szocialista országok közösségének kialakulása megsokszorozza erőnket, s eleve lehetetlenné teszi, hogy az ellenforradalom nemzetközi erői elszigetelt szocialista országokkal vehessék fel a harcot, — olyanformán, ahogy az első világháború utáni években tették. Az európai szocialista országok szoros szövetségi rendszerének kiépülése, a Varsói Szerződés egyben a világ békéjéért és a nemzeti felszabadulásért folyó küzdelemnek is minden korábbinál kedvezőbb lehetőségeket biztosít, — amiként a legutóbbi két évtized története számtalan példával igazolja. Mint ahogy az ellenkező példák is beszédesekek. A szocialista világközösség, a kommunista világmozgalmak belső egységének megbontását az ellenforradalom erői nyomban a maguk javára fordíthatták Indonéziától Ghanáig. Vietnam példája bizonyítja, hogy a szocialista világ saját veszélyeztetettségének kihívásán is összehasonlíthatatlanul nehezebben tud úrrá lenni az imperialista agresszióval szemben.

A szocialista világrendszer léte nemcsak az erők tömörítésének, megsokszorozásának forrása, hanem — az integrált gazdaságfejlesztés, összehangolt tervezés útján — a gazdasági előrehaladás merőben új lehetőségeit teremti meg. A Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa már működésének első szakaszában igen s kat tett a szocialista országok egymásközti külkereskedelmének fejlesztéséért és a technikai-tudományos együttműködés előmozdításáért. De az együttműködés új típusú értelmezése csak az ötvenes évek közepétől kezdett valósággá formálódni, és az ötvenes évek végétől—évtizedünk elejétől olyan nagyszabású és immár jelképpé vált alkotásokban testet ölteni, mint a Barátság-olajvezeték, a villamosrendszer egybekapcsolása vagy a KGST közös bankja. — Naivitás lenne természetesen a jelent felhőtlennek, a folyamat további menetét göröngymentesnek feltüntetni. Jelentkeztek tévedések, egyoldalú előnyökre irányuló törekvések, s még nyilván jelentkezni is fognak. A valóság talaján sarjadó történelmi felismerések azonban utat törnek és szükségképpen érvényre jutnak.

Az egyedülálló, elszigetelt, elmaradott és ezer sebből vérző Szovjetország-országtól máris hatalmas történelmi pályát futott be a diadalmaskodó szocializ-

mus. A fejlemények Lenin téziséét igazolták, amely szerint a Nagy Október a világ minden országának mutat egyetmást, méghozzá igen lényegeset és alapvetőt, elkerülhetetlen és nem is távoli jövőjükből. S ez a jövő a földkerekségnek mintegy harmadán már néhány évtized leforgásával jelenné vált.

S ha nem is jelenné, de reális lehetőséggé a földkerekség még szélesebb térségei számára: a gyarmati-félgyarmati sorból felszabaduló népek egész sora számára. A Szovjetunió már megszületésével, létének pusztja tényével is mély rést vágott a kolonializmus szisztémáján, és serkentőjévé vált a nemzeti felszabadító mozgalmak fejlődésének. A szovjethatalom befolyásának növekedése, a fasizmus szétzúzása a második világháborúban, a szocialista világrendszer keletkezése és kibontakozása pedig megsokszorozta a felszabadító mozgalmak erejét-lendületét, amelyek csapásai alatt immár lényegében széjjelhullott a kapitalizmus gyarmati rendszere, s a korábbi gyarmatvilág helyén mintegy hetven politikailag független állam lépett színre.

Amikor 1917 októbere még csak orosz október volt, az emberiség több mint 2/3-a gyarmati rabságban tengődött. S az emberiség közkincsévé vált Október egyik legszemléletesebb eredménye, hogy ma már a világ népeinek alig több mint századrésze él gyarmati iga alatt. Ázsia, Afrika és Latin-Amerika, a „harmadik világ” mintegy ötven országa, két-öt éves gazdaságfejlesztési tervek alapján, nagy léptekkel indult meg elmaradottsága leküzdésének útján.

Persze hiba lenne lekicsinyelni azokat a súlyos nehézségeket — az imperializmus koloniális-neokoloniális politikájából, belső osztályerőviszonyaiból, nacionalista korlátaikból és gazdasági problémáikból adódó nehézségeket —, amelyek a „harmadik világ” népei előtt állnak.

De a legsúlyosabb hiba lenne figyelmen kívül hagyni a kapitalizmussal szembeni reális történeti alternatívát: azon népek előtt, amelyek a mi korunkban, a szocializmusba való átmenet világtörténelmi korszakában emelkednek ki a kapitalizmus előtti formákból, a feudális vagy éppen nemzeti-törzsi elmaradottságból, megnyílt a *nem-kapitalista* úton való fejlődés lehetősége. Megnyílt pedig éppen azért, mert az emberiség egy része már eljutott a kapitalizmus megdöntéséhez, a szocialista forradalomhoz és létrehozta a szocialista világrendszert; mert a szocialista nemzetek átadják a termelőerők fejlődésének elért vívmányait az elmaradottságból feltörekvő népeknek, csökkenthetik „eredeti iparosításuk” kínjait, s ez utóbbiak magukévá tehetik a társadalmi fejlődés leghaladóbb tapasztalatait.

Ez az, amit egy afrikai marxista a következőképpen fejezett ki: „Az Októberi Forradalom egymagában megváltoztatott mindent. Megváltoztatott minden akár nemzetközi, akár nemzeti jellegű problémát, új gondolkodásmódra, új megoldások keresésére ösztönzött”, új megoldások feltételeit teremtette meg.

6.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom, a Szovjetunió megerősödése, a szocialista világrendszer kialakulása óriási hatást gyakorolt a „másik”, a tőkés világra is: a nemzetközi munkásosztály, a dolgozó tömegek előtt új lehetőségei nyíltak a monopolkapitalista rendszer ellen, a demokratikus és szocialista átalakulásokért, a békéért folyó harcnak.

Amde ezt a hatást tévedés lenne voluntarisztikus módon szimplifikálni, egyenes vonalúnak, töretlennek képzelni, s a bonyolult összefolyamatból csupán az osztályharc erősödésének, a szociális konfliktusok élesedésének — persze igen nagyszámú és lényeges, de nem kizárólagos — tényeit kiemelni.

A szocializmus országának, a szocializmus táborának léte és fejlődése nemcsak a dolgozó tömegekre hat a tőkés világban, hanem az uralkodó osztályokra, a vezető körökre is, amelyek szüntelenül számot kell hogy vessenek vele, ha nem akarnak vesztükbe rohanni. Ez nemcsak abban nyilvánul meg, ami a nemzetközi politikát és a nemzetközi viszonyokat illeti; nemcsak abban jut kifejezésre, hogy napjainkban az imperializmus agresszív külpolitikai irányvonalát újból és újból kénytelen egybevetni a nemzetközi erőviszonyoknak a szocializmus javára történt eltolódásával, kivált a Szovjetunió hatalmas hadigazdasági potenciáljával, — hanem abban is, hogy magán a tőkés rendszeren belül — ugyan alapvető lényegének megtartása mellett — nem jelentéktelen belső változások játszódnak le. Ha tanulmányozzuk azokat a változásokat, amelyek az utóbbi évtizedekben a termelőerők, a termelési viszonyok, az intézmények és tudatformák terén a kapitalista rendszeren belül végbementek, aligha lehet elzárkóznunk ama következtetés elől, hogy a kapitalista világrendszer ma már *nemcsak* saját belső törvényszerűségeinek van alávetve. A szocialista rendszer hat a tőkés világra, és arra kényszeríti, hogy minden vonatkozásban állandóan figyelembe vegye.

Ennek a folyamatnak egyik fontos állomását már az 1929—33-as világgazdasági válság időszakában fellelhetjük. „Lehet, hogy véletlen volt — írja egy angol polgári történész, Geoffrey Barraclough —, hogy a szovjethatalom az első ötéves terv segítségével ugyanarra az időre látszott úrrá lenni sorsa felett, amikor a világ többi része a nagy depresszió szerencsétlen áldozatává lett”. „Lehet, hogy véletlen volt, de a kontraszt hatalmas benyomást gyakorolt. Amit Nyugat-Európa munkásosztályai megfigyeltek, abban állott, hogy amidőn országaikban a munkanélküliség félelmetes méreteket öltött, a Szovjetunióban munkaerőhiánnyal kellett szembenézni, s amikor az ipari termelés a vezető tőkés országokban az 1913 évi színvonal alá süllyedt, a Szovjetunióé csaknem négyszeres emelkedést mutatott fel. A nagy depresszió áldozatai és a széles tömegek mindezt úgy értelmezték, hogy a szocializmus nemcsak forradalmi hitvallást, hanem konkrét gazdasági rendszert jelent, amely kielégítően funkcionál, miközben a kapitalizmus mechanizmusa válságban vergődik.”

Részben éppen ebből a tapasztalatból-tanulásból sarjadt ki egyes burzsoá teoretikusoknak az a felismerése, hogy a szocializmus további térhódításának aligha lehet *csupán* a terror fokozásával, a hatalom polgári-demokratikus formáiról fasiszta formáira való áttéréssel gátat vetni, hanem a polgári világnak valami módon meg kell kísérelnie, hogy versenyre keljen a szocialista rendszer vívmányaival; meg kell kísérelnie, hogy enyhítse a dolgozók létbizonytalanságát, csökkentse a munkanélküliséget, emelje széles rétegek életszínvonalát.

Ez a gondolat, a „szovjet kihívás ellensúlyozásának” kísérlete rejlett Keynes gazdasági tanainak mélyén; ez mutatta fel első gyakorlati jeleit már a Rooseveltt-féle New Deal-ben; s ez vezetett azokhoz a társadalom- és gazdaságpolitikai metódusokhoz, amelyeket a „szovjet kihívás” további erősödése, a szocialista világközösség létrejötte kényszerített ki a második világháborút követő időszakban.

Ez az „új irányvonal” általában kerüli a kapitalista társadalom kifejezést, — még neo-kapitalizmusról is csak kevesen beszélnek, arról meg éppen nem, ami tulajdonképpen lényege, vagyis állammonopolista kapitalizmusról, — hanem inkább a „welfare state”, az „affluent society” vagy legújabban a „great society” nevezetében tetszeleg. Mindenesetre ez a „szemantikai

forradalom” önmagában is a tőkés rendszer diszkreditálódását jelzi, amely immár odajutott, hogy ki sem meri ejteni száján a saját nevét.

Ennél azonban még jellemzőbb, hogy napjainkban már a burzsoá történeti-közgazdasági irodalom is elismeri, hogy az ún. jóléti állam vagy Überfluss-Gesellschaft irányvételére éppen a szovjet példa nyomán, a kommunista „fertőzéstől” való félelemben került sor. A Szovjetunió által produkált bizonyíték, hogy azokkal a problémákkal, amelyek a kapitalizmusban tömegméretűek, végezni lehet, döntő faktora volt a tőkés világban bekövetkező változásoknak, többek közt a tervgazdálkodás iránti nagy érdeklődésnek. Mint egy másik neves polgári történész, Edward Carr írja *The Soviet Impact on the Western World* című művében, „a szovjet gyakorlat és a szovjet vívmányok hatásának tudatos vagy öntudatlan következménye, ha mi itt ma mindnyájan tervezők vagyunk”.

A szocialista világ a maga befolyásával kényszeríti arra a tőkés kormányokat, hogy rugalmasabb politikát folytassanak, hogy új gazdaságirányítási és ellenőrzési módszereket vezessenek be a rendszer alapjainak megőrzése érdekében; ez hozza az új jelenségeket és változásokat a kapitalista világban.

Vannak, akik már magának a gondolatnak a megpendítésétől is visszariadnak, hogy a tőkés rendszer változások mennek végbe; hogy szükség van mindannak az újnak a tanulmányozására és kritikai elemzésére, amit korunk kapitalizmusa flúmatat, — hiszen szerintük ott a monopoltőkésrendzer kialakulása óta „semmiféle elvileg új nem lehetséges”. Szemet hunynak a valóság előtt, és zavarba jönnek, ha a tények betörnek hozzájuk.

Sokan viszont kerekre nyílt szemmel bámulnak a fejlett tőkés országok látványaira, és azokból a gazdasági csodák ismétlődését, a tőkés rendszer továbbfejlődésének immanens lehetőségeit, belső erőforrásait, a kapitalizmus fejlődésének tág perspektíváit vélik kiolvashatni. Azt mondják például: „Marx nem látta előre, hogy a proletariátus abszolút elnyomordása megáll”; és eszükbe sem jut — egy lengyel szociológus szellemes fogalmazását idézve —, hogy ezt éppen Marx idézte elő: a marxi-lenini eszmék megvalósulása, a gyakorlati szocializmus hatása, a szocialista rendszer kényszerítő ereje. Nem értik meg, hogy minden gazdasági, társadalmi vagy akár politikai vívmányban, amelyet a tőkés országok dolgozói elérnek, benne van — saját küzdelmükön kívül — a „szovjet kihívás” eredménye, a nemzetközi osztályharc eredménye.

A szocialista társadalom felépítése a Szovjetunióban, a fasizmus legyőzése, újabb országok sorának kiszakadása a kapitalizmus világrendszeréből gyökeresen megváltoztatta a nemzetközi erőviszonyokat a szocializmus javára. Vannak, akik attól tartanak: lebecsüljük az erőviszonyok eltolódásának ezt a pozitív tendenciáját, lebecsüljük saját erőnket és túlbecsüljük a kapitalizmusét, ha elismerjük az amott végbemenő változásokat, vagy ha nem szimplifikáljuk azokat a legegyszerűbb alapsémákra. Nem veszik észre: éppen akkor becsülnénk le a szocializmus erejét, hatékonyságát, ha nem látnánk, milyen ellenállhatatlan hatást, befolyást gyakorolt a szocializmus a kapitalizmusra, hogyan hozta abba az *objektív kényszerhelyzetbe*, hogy immár *ne csak saját belső törvényszerűségeinek* engedelmeskedjék, hanem a két világrendszer létéből és versenyéből fakadó törvényszerűségeknél is; hogy — az objektív törvényszerűségeknél tudati tükröződésének oldaláról fogalmazva — alkalmazkodni próbáljon a jelenkori feltételekhez, korunk fő jellegzetességéhez.

Pedig csak ezzel az értelmezéssel bontakozik ki a maga teljességében annak a tézisnek a tartalma, amelyet az 1960. évi Moszkvai Nyilatkozat így formulázott: „Korunk fő jellegzetessége, hogy a szocialista világrendszer az emberi társadalom fejlődésének döntő tényezőjévé válik.” És tovább: „Az emberi társadalom történeti fejlődésének fő tartalmát, fő irányvonalát és fő sajátosságait korunkban a szocialista világrendszer, azok az erők határozzák meg, amelyek az imperializmus ellen, a társadalom szocialista átalakulásáért harcolnak.”

Korábban is előfordult már a történelemben, hogy egy egész historiai időszakot két rendszer léte, küzdelme, versenye jellemezte. A XVI. század végétől a XIX. század derekáig (sőt részben még azon túl is) a feudális és a tőkés rendszer egymásmellettiége, koegzisztenciája jellemezte Európa történetét, — miközben a tőkés rend mindinkább előretört s a feudális szisztémának egymásután kellett feladnia állásait.

A feudalizmusból a kapitalizmusba való átmenet e világtörténelmi korszakában is egyre inkább az a helyzet állott elő, hogy a feudális rend immár nemcsak saját törvényszerűségeinek volt alávetve, hanem a tőkés rend léte és előretörése objektív hatásának; s a feudális uralkodó osztályoknak — a terror fokozása, az erőszakszervezet megszilárdítása mellett — akkor is meg kellett kísérelniök, hogy alkalmazkodjanak a modern időkhöz, a változott történeti körülményekhez, — hogy gazdasági hatalmukat, osztályuralmukat, rendszerük lényegét fenntarthassák. A feudális földesurak számos országban megkísérelték, hogy alkalmazkodjanak az árutermelés kiszélesedésének feltételeihez, és maguk is a piacra termelés útjára léptek. A feudális abszolutista kormányok nem egy államban megkísérelték, hogy idomuljanak a polgári fejlődés követelményeihez, és a felvilágosult abszolutizmus irányvonalához folyamodtak. Sorolhatnám még a példáit a kor egyetemes vagy akár hazai történetéből azoknak a kísérleteknek, amelyeknek célja — néha egyenesen *expressis verbis* — az volt, hogy kifogják a szelet a vitorlából, a „polgári kihívás” erőinek vitorlájából.

Kétségbe vonhatjuk-e, hogy ezek a kísérletek nem kevés újat hoztak a feudális gazdaság és feudális politika tradicionális formáihoz képest? Aligha vonhatjuk ezt kétségbe, — aminthogy az is nyilvánvaló, hogy ezek az új vonások a régi rendszer lényegének megőrzését, végső soron a fenyegető polgári forradalom elhárítását voltak hivatva szolgálni.

Kétségbe vonhatjuk-e ezeknek a kísérleteknek hosszabb-rövidebb ideig tartó eredményességét, hatékonyságát? Aligha vonhatjuk ezt kétségbe, — aminthogy a történelem tanúságtételéből az is nyilvánvaló, hogy az ilyen alkalmazkodás, igazodás, idomulás ugyan meghosszabbíthatta az önmagát túlélő rendszert, történelmileg túlhaladott társadalmi formáció létét, — de meg nem menthette.

A régi uralkodó osztályok, az abszolutista kormányok minden lépése, alkalmazkodni a modern időkhöz, — szubjektív törekvéseiktől és tudati motívumaiktól függetlenül — objektíve erősítette az új felé mutató fejlődési tendenciákat, *végső* kihatásaiban élezte a feszültséget, *végső* soron maga is tényezőjévé vált a régi rend megszűntének.

A feudalizmusból a kapitalizmusba való átmenet időszakán a termelőerők, a technika addig nem látott méretű és roppant társadalmi következményekkel járó átalakulásának folyamata vonult végig: az, amit ipari forradalomnak szokás nevezni. Ez a folyamat vezette át a tőkés termelést gyermekkorából: a manufaktúra és az eredeti akkumuláció időszakából, felnőtt korába: a gyáripár és a tőkés ipari civilizáció periódusába.

Korszakunkban, a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet világtörténeti korszakában, a termelőerők, a technika újabb, mindezig elképzelhetetlen méretű megnövekedése, átalakulása indult meg: az, amit tudományos-technikai forradalomnak szokás nevezni.

Ehhez az új technikai forradalomhoz viszonyítva az összes megelőző műszaki vívmányok úgyszólván gyerekjátéknak tűnnek. Az ember kilép az űrbe; kezdetét veszi a kozmikus térség meghódítása. Az automatizálás a munka termelékenységét, még a legszerényebb becslések szerint is, tízévenként megkétszerezheti, s néhány évtized alatt tíz-húszszorosára vagy még magasabbra emelheti. A tudományos-technikai forradalom történelmileg rövid idő alatt eltüntethetné a nyomort a Földön.

A kapitalista rendszer viszonyai között azonban ez a forradalom — az eddigi tapasztalatok erre utalnak — nem tudja betölteni ezt a rendeltetését. Korunk tudományos-műszaki haladása a kapitalizmus körülményei között — fejtette ki többek között Gunnar Myrdal, az ismert svéd közgazdász *Beyond the Welfare State* című könyvében — nemhogy megszünteti, hanem inkább kiélezi és megőrökíti azokat a régóta meglévő egyenlőtlenségeket, amelyek a javak és szolgáltatások eloszlása tekintetében a világon fennállanak; nem szűkíti, hanem szélesíti a szakadékot a gazdaságilag fejlett „anyaországok” és a gyarmati—félgyarmati sorból kiemelkedő „harmadik világ” között. A szocialista tömb országait leszámítva, — mutatta ki Myrdal még 1956-ban, s megállapításait azóta többen további statisztikai elemzésekkel támasztották alá — a világ többi része egész gazdagságának 72%-a a népesség csupán 15%-ának a kezében van, s az átlagos életszínvonal — a tőkés és a „harmadik világot” együtt tekintve — még az 1900 évinek is alatta marad.

Ha az ellentmondások a legélesebben kétségkívül „beyond the welfare state” mutatkoznak meg, a problémák és nehézségek „within the welfare state” is nagy számban tolnak fel. Nemcsak arról van szó, hogy a munkanélküliséget korántsem sikerült kiküszöbölni, még kevésbé a kultúra-nélküliséget. Nemcsak arról, hogy a nyomor ellen *meghirdetett* hadjárat mindinkább lefokozódik, degradálódik, miközben a szabadságukért küzdő népek ellen, a vietnami nép ellen *megvalósított* hadjárat mindinkább felfokozódik, eszkalálódik. Hanem arról is: a mai tudományos és technikai haladás egyre mélyebb szakadékot támaszt a között, amit el *lehetne* érni, és a között, ami a kapitalizmusban meg is *történik*. Ilyen következtetésekkel nemcsak a modern tőkés rendszer kritikusaiban munkáiban találkozzunk, hanem e rendszer híveinél, apologetáinál is. Az „underdevelopment on a high level” tézise az angol J. Robinsonnál, lényegileg egybevág az Egyesült Államok országos technológiai, automatizálási és gazdaságfejlesztési bizottsága 1966. évi jelentésének ama megállapításával, amely szerint „társadalmunk egészében nem tudott megbirkózni azzal a feladattal, amely elé a technikai haladás állította”.

Mi más ez, mint annak konstatálása, hogy a kapitalizmus gazdasági és politikai formáinak — különböző reform-programokban célbavett — hozzáidomítása — alkalmazása a tudományos — technikai forradalom következményeihez, szükségképpen csak részleges jellegű lehet; hogy a monopolkapitalista termelési viszonyok nem felelnek meg az új technika forradalmi fejlődésének; hogy a technikai haladás „kinövi” a tőkés termelési rend kereteit. Úgy tűnik, a tények sora teszi máris valószínűvé azt a következtetést: amint annakidején az ipari forradalom nem bontakozhatott ki, nem valósulhatott meg teljesen másképp, mint az akkor haladó, új, tőkés termelési viszonyok közegében, és a társadalom forradalmi átalakulásának meghatározó tényezőjévé vált, úgy korunk tudományos — technikai forradalma is forrása, előmozdítója lesz a maga számára adekvát mozgásformát jelentő termelési viszonyok létrehozásának, a társadalom minden szféráját átfogó forradalmi átalakulásnak.

A tőkés társadalom antagonisztikus jellegű osztálystruktúrája és hatalmi rendszere viszont szükségképpen deformálja a tudományos — technikai forradalom folyamatát: gátat vet annak, hogy a társadalom egészének szükségleteit szolgáló termelés radikális átalakításában váltsa valóra forradalmi lehetőségeit, s lépten-nyomon a háború céljára való termelés, a hadigazdaság, a tömegpusztító eszközök termelése „forradalmasításának” vágányára kényszeríti.

Így a kapitalizmus ember-ellenessége, embertelenedése a jelenkorban, ismert régi vonásaihoz újakat elegyít, és a nukleáris világhátrófa rémét idézi fel.

Amikor a tőkés rend fejlődése a XX. század elején a monopol-kapitalizmus stádiumába vezetett és az első világháborúba torkollott, a kiutat: az imperialista háborúból való kibontakozás és az imperialista világból való kiszakadás útját a Nagy Októberi Szocialista Forradalom világította meg.

Amikor a tőkés világrendszer válsága századunk harmincas éveiben még élesebb formákban mutatta fel a kapitalista rendszer embertelenedését: a fasizmus szörnnyét szülte s a második világháborút lobbantotta lángra, az emberiség történetének e szörnnyű csődjét döntő részben a Nagy Októberi Szocialista Forradalom szülte, a szocialista nagyhatalommá vált Szovjetunió hártotta el.

Amikor napjainkban, korunkban — a kapitalizmus létezéséből, természetéből, jellegéből folyóan — az atomháború réme fenyeget, a Szovjetunióknak — a szocialista világhatalomnak — újabb történelmi feladata, történelmi küldetése, hogy — együtt a szocialista közösség országaival, együtt a tőkés országok dolgozóival, együtt a népek anti-imperialista és nemzeti mozgalmaival — az emberiséget a nukleáris háború világméretű autodaféjától megmentsse.

8.

A szocialista forradalom félszázaddal ezelőtt elsőként nem a tőkés fejlődés élén járó országokban, a legfejlettebb kapitalista államokban diadalmaszkodott, hanem Oroszországban, ahol a világimperializmus láncolata a leggyengébbnek bizonyult, a kapitalista rendszer ellentmondásai a leginkább csomósodtak, a forradalmi kitörések a legmagasabb fokot érték el.

A szocializmus rendszere fejlődésének első félszázadában hatalmasan kiterjedt, a tőkés fejlődés különböző fokait elérte államokban győzedelmeskedett, köztük fejlett ipari országokban, mint Csehszlovákia vagy a Német Demokratikus Köztársaság, megcáfolva azt a felfogást, hogy a Nagy Október egyedi jelenség volt, hogy a forradalom „lenini modelljének” nincs egyetemes jelensége.

Egészében tekintve azonban, a szocializmus mindeddig olyan területekre terjedt ki, ahol megelőzőleg a tőkés rend, fennállásának egész tartama alatt, nem volt képes arra, hogy eltakarítsa a feudalizmus maradványait, sőt hovatovább azokat egyenesen magába olvasztotta, konzerválta; s ahol a kapitalizmus mint a termelőerők fejlesztésének formája sem volt képes maradéktalanul kiaknázni történelmi lehetőségeit, kevésbé tudta — Nyugat-Európához vagy Észak-Amerikához viszonyítva — betölteni történelmi szerepét; olyan területekre, ahol különösen élesen mutatkoztak meg a kapitalista haladás határai, XX. századi lehetőségeinek korlátozottsága.

Mindez azt jelentette: a szocialista forradalomra hárult, hogy megvalósítsa a polgári demokratikus átalakulás történelmileg megoldatlan feladatait is, kiváltképpen az agrárviszonyok területén; a szocialista rendszerre hárult, hogy megvalósítsa az iparosításnak a kapitalista viszonyok között ki nem teljesedett vagy éppen elmaradt folyamatát.

A szocialista forradalom, a szocialista rendszer eleget tett mindézeknek a feladatoknak; eleget tett annak ellenére, hogy távolról sem fejlődhetett békés viszonyok között; eleget tett annak ellenére, hogy a szovjethatalom fennállásának ötven esztendejéből vagy tizennyolc év a Szovjetunióra kényszerített háborúkkal és a szétrombolt gazdaság háború utáni helyreállításával telt el.

A Szovjetunió félszázados, a szocialista országok két évtizedes történetének tanúsága szerint mindezt a feladatot gyorsabban, következetesebben, és — ha súlyos megpróbáltatások árán és hibákkal is terhelt, — de messze-mesze, hasonlíthatatlanul humánusabban valósította meg, mint ahogy ezt a tőkés rend bármikor, bárhol tette. Többek között végrehajtotta az agrárviszonyok demokratikus, majd szocialista átalakítását, előrevitte, megvalósította, ill. betetőzte az iparosítás folyamatát a szocialista viszonyok között.

Mindez világtörténelmi jelentőségű tény, — de így is még csak feltétele, kiindulópontja, első szakasza, mintsem célja és beteljesedése a szocialista fejlődésnek. A szocialista termelési viszonyokban rejlő lehetőségek valóra váltásának még csak kezdetén vagyunk. A napjainkban zajló tudományos—technikai forradalom — amelynek kibontakozásához eddigi nagyszerű erőfeszítéseink és sikereink megnyitották az utat — további távlatokat tár fel: a termelőerők hatalmas növekedésének távlatait.

Természetesen ez a növekedés, a tudomány közvetlen *termelőerővé* válása a szocialista *termelési viszonyok* továbbfejlesztését is megköveteli, — a termelési viszonyokét, amelyek eddig jórészt, szükségszerűen az iparosítás követelményeinek, az ipari civilizáció struktúrájának, és nem a tudományos—műszaki forradalom feltételeinek, a kisarjadó új civilizáció követelményeinek feleltek meg. Éppen ebben az irányban, a szocialista termelési viszonyok továbbfejlesztésének irányában haladnak a Szovjetunió és a szocialista országok, köztük Magyarország, gazdasági reformjaikkal, a mechanizmus reformjának elméleti kidolgozásával és gyakorlati megvalósításának előkészítésével. A marxista *társadalomtudományok* ma, a korszerű irányítási módszerek és gazdasági reformok kapcsán, a szocializmus gazdasági szerkezetének fejlesztésén, a társadalmi folyamatok tudományos irányításának előmozdításán fáradoznak, — részben éppen egy olyan döntő fontosságú feladat megoldása érdekében, amilyen a tudományos—technikai forradalom lehetőségeinek valósággá segítése, — ami persze kihat a társadalmi élet minden szférájára, és szoros összefüggésben van a szocialista élet demokratizmusának továbbfejlesztésével is.

A szocialista termelési—társadalmi viszonyoknak egyre inkább olyan

formát kell ölteniük, amelyek — az antagonisztikus érdekek szabta korlátozottságok kiküszöbölésén túl — tárt karokkal fogadják a civilizáció új mozzanatait, az új műszaki vívmányokat, a *természettudományos—technikai* forradalom dinamikus lendületét.

Így éppen a *társadalomtudományok* eredményeinek összekapcsolása a *természettudományok* vívmányaival, a fejlődő társadalmi viszonyok által felszabadított *szociális* energiák összekapcsolása az anyag parányi részecskéiből felszabadított *természeti* energiákkal, — ez az a folyamat, amely csak a mindinkább előrehaladó szocialista viszonyok között lehetséges, s amely az emberiséget elvezeti a fejlett szocialista, a kommunista társadalom felé.

Ez az a folyamat, amelyben élünk; ez az a folyamat, amely meghatározza a jövő generációk sorsát; ez az a folyamat, amelynek eddig megtett félszázados útjára az erő és biztonság érzetével tekinthetünk vissza; ez az a világot formáló folyamat, amelynek történelmi kiindulópontját ünnepeljük e napokban szerte a világon: a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 50. évfordulóján.